

Zbirka sakralne umjetnosti župne crkve svetog Blaža u Vodnjanu – prilog poznavanju tipologije relikvijara

Mateja Jerman

Mateja Jerman
Ministarstvo kulture i medija RH
Konzervatorski odjel u Rijeci
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3980-5079>
mateja.jerman.ri@gmail.com

Prethodno priopćenje / Preliminary communication
Primljen / Received: 19. 8. 2024.

UDK: 739+748](450)"13/17":[069:27-523(497.5 Vodnjan)
7.074 Grezler, G.
DOI: <https://doi.org/10.17018/portal.2024.9>

SAŽETAK: U župnoj crkvi svetog Blaža u Vodnjanu od 1984. godine izložena je Zbirka sakralne umjetnosti koja se posebno ističe po brojnosti relikvijara različite tipologije i materijala. Većina tih predmeta u vodnjansku je crkvu došla iz kolekcije venecijanskog slikara Gaetana Grezlera (o. 1764. – 1846.) koji je u ovo istarsko mjesto doselio 1818. godine. Osim nadaleko poznatih mumificiranih svetačkih tijela, Grezler je u svojoj zbirci posjedovao i stotinjak staklenih, metalnih i drvenih moćnika s gotovo 300 relikvija različitih svetaca. U ovom se radu izloženi relikvijari analiziraju prvenstveno prema materijalu njihove izrade te ih se grupira prema tipologiji oblikovanja i vremenu nastanka. Po prvi se put donosi povijesno-umjetnička interpretacija staklenih relikvijara nastalih na Muranu, kao i drvenih moćnika, a saznanja o već poznatim primjerima relikvijara izrađenih od plemenitih metala dopunjuju se novim rezultatima istraživanja.

KLJUČNE RIJEČI: stakleni relikvijari, relikvijari od plemenitih metala, drveni relikvijari, župna crkva svetog Blaža u Vodnjanu, Gaetano Grezler, Murano, Venecija

Pulska je biskupija, od svojih početaka u 6. stoljeću pa sve do sjedinjenja s porečkom biskupijom 1828. godine, bulom *Locum Beati Petri* pape Leona XII., imala sjedište u Puli.¹ No, kako je kuga, od srednjeg vijeka pa sve do sredine 17. stoljeća, u nekoliko navrata opustošila grad, obližnji je Vodnjan postao glavno središte južne Istre.² U Vodnjanu je u drugoj polovici 18. stoljeća na temeljima starijeg sakralnog zdanja iz vremena romaničke³, koje je pregrađeno potkraj 16. stoljeća,⁴ sagrađena barokna crkva. Nova je župna crkva svetog Blaža podignuta za potrebe rastućeg broja vjernika grada, stoga

je dimenzijama bila prostranija i mnogo veća od prijašnjih. Projekt je izradio venecijanski arhitekt Bernardino Maccaruzzi (1728. – 1798.) ugledavši se na arhitektonska ostvarenja svoga učitelja, također Venecijanca, Giorgia Massarija (1687. – 1766.). Gradnju započetu 1761. godine dugo je vremena vodio inženjer Domenico Dongetti, član graditeljske obitelji iz Pirana,⁵ a nova je crkva, iako još nedovršena, posvećena na blagdan svetog Blaža, 3. veljače 1800. godine.⁶

Najveći broj umjetnina koje su danas dio inventara vodnjanske župne crkve, nabavljen je nakon pada Republike Venecije 1797. godine, preciznije, u drugom

1 GRAH, 1999, 21–24.

2 GIRARDI-JURKIĆ, 1988, 39.

3 JELENIĆ, JURKIĆ, LENTIĆ, 1984, 9.

4 ALISI, 1993, 66.

5 Više o izgradnji barokne crkve u: MATEJČIĆ, 1982, 439–440; MARKOVIĆ, 2004, 118–129.

6 RISMONDO, 1937, 106.

desetljeću 19. stoljeća. Tako se, osim baroknih oltara,⁷ u crkvi nalaze i umjetnička djela iz ranijih stilskih razdoblja. Od slikarskih i kiparskih djela valja istaknuti: *Panel blaženog Leona Bemba*, djelo Majstora Bogorodičine krunidbe iz 1324. godine,⁸ potom sliku Lorenza da Venezije (dokumentiran od 1429. do 1446.) iz četvrtog desetljeća 15. stoljeća s prikazom *Bogorodica Platytera štiti dva sveca*,⁹ dva drvena anđela venecijanskog kasnorenesansnog kipara Francesca Terillija (1550. – 1630.)¹⁰ te kamene kipove svetih Franje Asiškog i Bonaventure venecijanskog kipara Paola Callala (1655. – 1725.).¹¹

U nabavi i opremanju vodnjanske crkve, veliku je ulogu imao Gaetano Grezler (o. 1764. – 1846.) slikar i kolekcionar iz Verone koji je 23. lipnja 1818. godine iz Venecije doplovio u Fažanu te potom doselio u Vodnjan.¹² Kao profesor na Akademiji likovnih umjetnosti u Veneciji (Accademia di Belle Arti di Venezia),¹³ Gaetano Grezler je sakupljao umjetnička djela, posebno nakon pada Republike kada su desakralizirane mnoge venecijanske crkve i samostani.¹⁴ Dio je zbirke, koju je uredio poput svetišta, pohranjivao u kući Camille Martinelli da Francesco,¹⁵ žene Giovannija Benedetta Giovanellija koji je, između ostalih značajnih funkcija u Republici Veneciji, bio i jedan od devet prokuratora bazilike svetog Marka.¹⁶ Ostatak je zbirke Grezler čuvao u svom slikarskom ateljeu u palači Lezze alla Misericordia u Veneciji. Nepovoljne okolnosti koje su u Veneciji nastupile u vrijeme francuske vladavine, potaknule su Grezlera na migraciju. Spletom okolnosti, u Veneciji je upoznao tadašnjeg vodnjanskog župnika koji je tamo boravio kako bi kupio oltare za novu, još uvijek neopremljenu župnu crkvu.¹⁷ Izgledno je da su se tada dogovorili da se venecijanski slikar doseli u Vodnjan. Ugovor sa župnikom Giovannijem Trombom¹⁸ sklopljen je po Grezlerovu dolasku u Vodnjan 1818. godine, a u

njemu se obvezao da će vodnjanskom kaptolu ostaviti svoju kolekciju umjetnina i relikvija u zamjenu za smještaj i otvaranje slikarskog ateljea iznad sakristije.¹⁹ Osim brojnih slika, kipova i oltarne plastike, Gaetano Grezler u zbirci je imao više desetaka relikvijara i raznih svetačkih moći te nekoliko mumificiranih svetačkih tijela što su potjecala iz venecijanskih crkava.²⁰ Riječ je o tijelu svete Nikoloze Burse, koje je bilo pohranjeno u samostanu svete Ane u *sestieru* Castello,²¹ te tijelima svetog Leona Bemba biskupa i svetog Ivana Olinija, župnika venecijanske crkve Glavosjeka svetog Ivana Krstitelja (San Giovanni Decollato), koja su se nalazila u kapeli svetog Sebastijana uz crkvu svetog Lovre.²² Iz iste je crkve Gaetano Grezler nabavio i tijelo svetog Pavla, carigradskog nadbiskupa, kao i relikvije svete Barbare koje je toj crkvi poklonio bizantski car Emanuel I. Komnen (1118. – 1180.).²³ Nije poznato gdje je Grezler nabavio liturgijsko ruho, odnosno, štolu i manipul prvog venecijanskog patrijarha svetog Lorenza Giustinianija (1381. – 1456.). Prema zapisima Grezlerova suvremenika Emmanuelea Antonija Cicogne (1789. – 1868.), koji ga je posjetio 18. svibnja 1818. godine, kolekcionar je posjedovao i Giustinijanijevu misnicu te rubac. Također, izgleda da su u njoj osim navedenih svetačkih tijela bile i relikvije svetog Sebastijana iz servitske crkve svete Marije (Santa Maria dei Servi), potom tijela aleksandrijskih patrijarha, kao i brojne pojedinačne kosti i dijelovi lubanja različitih svetaca. Posebno je Cicogna naglasio posjedovanje fragmenta Svetog Križa, Stupa na kojemu su bičevali Krista, trna Kristove krune i čavli kojima je Krist pribijen na križ. Relikvije su već tada bile pohranjene u „srebrne i zlatne relikvijare izrađene kao starinski rad i u gotičkom stilu, s rezbarijama i filigranom, poput onih koji su sačuvani u bazilici svetoga Marka i crkvi svetog Roka“²⁴. Cicognin opis donosi i podatak o autentifikaciji i rekognisciranju relikvija u posjedu Gaetana Grezlera koje je učinio Giuseppe Maria Peruzzi, biskup Chioggije (1807. – 1818.).

Početkom 20. stoljeća dio se Grezlerovih relikvijara još uvijek nalazio u prostoriji iznad sakristije vodnjanske

7 Više o crkvenoj opremi i kiparskim djelima: TULIĆ, 2012a, 28, 84–85, 121, 130–131, 138, 144–145, 161–162, 173–174, 201, 223–224, 243, 499–500, 502, 1066–1073; TULIĆ, 2017, 223–226, 254–255, 309–312, kat. jed. 66, 78, 99.

8 KUDIŠ, 2023, 185–193, kat. jed. 21; BOLIĆ, https://leonebembo.uniri.hr/?page_id=154 (27. 6. 2024.)

9 KUDIŠ, 2023, 267–269, kat. jed. 39.

10 TULIĆ, 2017, 223–226, kat. jed. 66.

11 TULIĆ, 2017, 254–255, kat. jed. 78.

12 Prezime Gaetana Grezlera poznato je u nekoliko varijacija: Gressler, Gresler, Greyzler, Graislser. CRAIEVICH, 1997, 345; TOMIĆ, 1998, 132.

13 O Gaetanu Grezleru kao slikaru vidjeti: TOMIĆ, 1998, 132–135.

14 O razlozima zbog kojih je Gaetano Grezler sakupljao umjetnička djela i relikvije pisao je Antonio Alisi, koji pretpostavlja da je Grezler predmete kupovao kako bi ih preprodao i zaradio te da je zbog neuspjeha u tom naumu došao u Vodnjan. ALISI, 1993, 67.

15 CRAIEVICH, 1997, 347.

16 DAL BORGO, http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-benedetto-giovanelli_%28Dizionario-Biografico%29/ (15. 5. 2024.)

17 BUDICIN, 2011, 65.

18 RISMONDO, 1937, 108.

19 JERMAN, 2020a, 312; BOLIĆ, https://leonebembo.uniri.hr/?page_id=154 (27. 6. 2024.)

20 CRAIEVICH, 1997, 345; JERMAN, 2020a, 312. Više o drugim umjetninama vidjeti u BOLIĆ, https://leonebembo.uniri.hr/?page_id=154 (27. 6. 2024.)

21 Alberto Craievich spominje da je na natpisu koji stoji uz tijelo svete, Gaetano Grezler zapisao da mu je njezino tijelo 1810. predala poglavarica samostana svetog Lovre. CRAIEVICH, 1997, 361.

22 CORNER, 1758, 141–146; DELORENZI, 2013, 105.

23 Da je Gaetano Grezler relikvije nabavio iz venecijanske crkve svetog Lovre ukazuje i Emmanuele Antonio Cicogna: „Alcune delle dette reliquie e corpi santi furono acquistati dal veronese pittore Gaetano Grezler che ne avea grande raccolta, come ho detto fralle epigrafi di s. Maria de' Servi numero 20, e altrove.“ CORNER, 1758, 139.; CICOGNA, 1827, 578; CRAIEVICH, 1997, 360–361.

24 DELORENZI, 2013, 105.

župne crkve. Antonio Alisi u lipnju 1909. tamo zatiče dvije škrinje u kojima su, kako navodi, bile pohranjene brojne staklene posude s relikvijama i natpisima, dok su relikvijari od pozlaćenog bakra i kristala bili posloženi u jednom ormaru.²⁵ Nažalost, popis relikvija i moćnika Grezlerove zbirke nije poznat, ali je moguće pretpostaviti da je većina predmeta koji su danas izloženi u Zbirci sakralne umjetnosti u sklopu župne crkve svetog Blaža, bila dio njegove kolekcije.²⁶ Arhivski izvori o inventaru liturgijskih predmeta u župnoj crkvi svetog Blaža oskudni su i donose samo podatke o pojedinim relikvijama, a ne i cijele popise. Apostolski vizitator Agostino Valier (1531. – 1606.) koji je 1580. godine pohodio Pulsku biskupiju, nažalost, ne donosi popis relikvija.²⁷ Francesco Bartiroma, generalni vikar pulskog biskupa Alvisea Marcella (1653. – 1661.) pri vizitaciji je Vodnjana zabilježio samo relikvije prsta svete Foške i kost svetog Stjepana Prvomučenika koje su bile izložene na glavnom oltaru u crkvi Gospe Karmelske.²⁸ U izvještajima pulskog biskupa Giuseppea Marije Bottaria (1695. – 1729.) Svetoj Stolic, u kontekstu vodnjanskih relikvija, poimence se spominje samo tijelo svetog Fabijana, ali se Vodnjan, između ostalih župa biskupije, ističe po dragocjenim relikvijama.²⁹ Jedini relikvijari za koje se može pouzdano utvrditi da su bili dio inventara župne crkve prije dolaska Gaetana Grezlera, oni su s moćima svete Foške i svetog Lovre koje je, kako se saznaje iz natpisa na njihovim podnožjima, za župnu crkvu nabavio Ivan Zanini 1732. godine.³⁰

Nakon pada Presvijetle Republike, tržište je umjetnina obilovalo slikama, kipovima i predmetima izrađenima od plemenitih metala, ali i svakovrsnom liturgijskom opremom mahom iz zatvorenih sakralnih objekata. Ti su se, tada već stari i rabljeni predmeti, mogli nabaviti po pristupačnim cijenama, svakako značajno nižima nego u 17. i 18. stoljeću, stoga ne čudi da su brojni od njih završili u crkvama istočne obale Jadrana. Zacijelo su tada stakleni relikvijari malo vrijedili, a dodatno treba istaknuti i gubitak interesa za relikvije kao takve sukladno sekularizaciji društva u ranom 19. stoljeću.³¹ Prema recentnim istraživanjima Gaetano Grezler prikupio je više od 300 relikvija različitih svetaca koje su djelomično pohranjene u stotinjak

staklenih, metalnih i drvenih moćnika.³² Budući da se relikvije mogu relativno lako premještati, za većinu moćnika nije moguće utvrditi jesu li u njima relikvije za koje su izrađeni, a svega nekoliko predmeta svojim oblikovanjem otkriva koje bi se svetačke moći trebale u njima nalaziti. Najbrojniju skupinu čine relikvijari od stakla, no najstariji i najvrjedniji su oni izrađeni od pozlaćenog bakra i srebra.

Njihov je značaj još u četvrtom desetljeću 20. stoljeća prepoznao Antonino Santangelo pri izradi inventara umjetnina na području tadašnje talijanske provincije Istre.³³ Posebno je izdvojio 13 relikvijara koje je datirao u razdoblje od 14. do 18. stoljeća, a dio njih je pripisao zlatarskim radionicama Republike Venecije.³⁴ Riječ je o relikvijaru svetog Jurja, moćniku s trnom Kristove krune, kao i o relikvijaru u obliku križa s relikvijama Križa i svetaca, radu njemačke zlatarske radionice djelatne tijekom 16. stoljeća. Nadalje, opisao je relikvijar u obliku križa s relikvijama Križa i odijela Kristova iz 17. stoljeća, još jedan relikvijar s relikvijama Križa i Krvi Kristove iz 16. stoljeća, četiri relikvijara iste tipologije izrađena od bakra s moćima brojnih svetaca iz 18. stoljeća te relikvijar svete Marije Egipatske koji je smatrao djelom 15. ili 16. stoljeća. Iz zbirke vodnjanskih relikvijara izdvojio je i relikvijar svetog Šimuna Proroka s urezanom 1578. godinom te relikvijar svetog Antuna Padovanskog za koji je pretpostavio da je nastao polovicom 16. stoljeća.³⁵

Nekoliko godina nakon Santangelova pregleda, 1937. godine, Domenico Rismondo se također kratko osvrnuo na zbirku relikvijara u značajnom pregledu povijesti Vodnjana.³⁶ Pri pisanju o crkvi svetog Blaža i važnosti sačuvanih svetih tijela svetaca, autor je iz zbirke relikvijara istaknuo onaj svetog Jurja, svetog Antuna Padovanskog, potom moćnik Svetog Križa i Krvi Kristove, relikvijar stupa i odijela Kristova, jedan moćnik s trnom Kristove krune i, naposljetku, relikvijar svetog Šimuna Proroka.³⁷ Osim detaljnih opisa spomenutih predmeta, Rismondo je predložio njihovu dataciju, a pojedine je predmete povezo sa zlatarskim radionicama djelatnima na području Habsburškog carstva i Republike Venecije. Tako je nepoznatoj njemačkoj radionici djelatnoj tijekom 16. stoljeća,

32 JELENIĆ, 2019, 78

33 SANTANGELO, 1935, 90.

34 Čini se da je Antonino Santangelo dvaput opisao isti relikvijar te za njega predložio različite datacije. Riječ je o relikvijaru trna Kristove krune za koji je napisao da je najljepši među sačuvanim relikvijarima, te ga je, uz detaljan opis, datirao u 16. stoljeće, ističući prisutnost kasnobizantskih elemenata. Za relikvijar gotovo identičnog, ali reduciranog opisa, koji datira u 14. stoljeće, navodi da je izvorno bio u crkvi svetog Lovre u Veneciji. Relikvijar koji je danas izložen u Zbirci sakralne umjetnosti, a čiji oblikovni elementi odgovaraju prvom opisanom relikvijaru, može se datirati u kraj 13. ili početak 14. stoljeća. SANTANGELO, 1935, 90.

35 SANTANGELO, 1935, 90.

36 RISMONDO, 1937, 172–175.

37 RISMONDO, 1937, 172–175.

25 ALISI, 1993, 67; JERMAN, 2020a, 312.

26 JERMAN, 2020a, 312.

27 JERMAN, 2020a, 311, 497–498.

28 JERMAN, 2020a, 311. Za relikviju prsta svete Foške Francesco Bartiroma navodi da je poklon Marca Zena, biskupa Torcella (1626. – 1641.) čiji se spomenik nalazi u venecijanskoj bazilici Santa Maria Gloriosa dei Frari. „Kost“ svetog Stjepana Prvomučenika je pak darovao Silvestro Morosini, biskup Trevisa (1633. – 1639.). KUDIŠ-BURIĆ, LABUS, 2004, 216.

29 JERMAN, 2020a, 43.

30 JERMAN, 2020a, 78–79, 1074 – 1075.

31 CRAIEVICH, 1997, 345.

1. Relikvijar svetog Teodora Vojskovođe (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Theodore the Recruit (I. Braut, 2024)

2. Relikvijar svete Katarine Djevice i Mučenice
(snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Catherine of Alexandria, Virgin and Martyr
(I. Braut, 2024)

3. Detalj nodusa relikvijara svete Marije Kleofe
(snimka: I. Braut, 2024.)
Detail of the nodus on the reliquary of St Mary of Clopas
(I. Braut, 2024)

bez argumentacije, pripisao relikvijar svetog Jurja.³⁸ U isto je stoljeće datirao i relikvijar Kristove krune na kojemu je uočio bizantske utjecaje, ali ga nije povezao s venecijanskim zlatarskim radionicama.³⁹ Kao venecijanski rad prepoznao je samo relikvijar svetog Šimuna Proroka.⁴⁰ Međutim, naglasio je da je figura svetog Antuna Padovanskog na tjemenu poklopca relikvijara s njegovim moćima iz 1500. godine, postavljena naknadno.⁴¹ Relikvijar Svetog Križa i Krvi Kristove datirao je u početak 17. stoljeća, a moćnik u obliku Križa, s brojnim scenama iz Starog i Novog Zavjeta te zmijom na reversu, povezao je s njemačkom radionicom djelatnom krajem 17. stoljeća.⁴²

³⁸ RIMONDO, 1937, 172.

³⁹ RIMONDO, 1937, 174.

⁴⁰ RIMONDO, 1937, 175.

⁴¹ RIMONDO, 1937, 172.

⁴² RIMONDO, 1937, 173–174. Domenico Rismondo u poglavlju o Svetim Tijelima otkriva okolnosti odlaska Gaetana Grezlera iz Vodnjana koji je posljednji put viđen u župnoj crkvi kako otuđuje relikvijar s moćima Krvi Kristove. Nakon toga događaja mu se gubi svaki trag u Vodnjanu. RIMONDO, 1937, 177.

Vodnjanske je relikvijare iznova vrednovao tek Ivo Lentić 1982. godine, pri pripremi izložbe o arheološkim nalazima na području Istre i odabranim umjetničkim djelima iz riznice župne crkve svetog Blaža.⁴³ Tako je tijekom 1985. godine dio relikvijara iz vodnjanske zbirke prezentiran u Veneciji, Veroni i Muggiji, a 1988. godine i u Arheološkom muzeju Istre. Ivo Lentić sudjelovao je i u pripremi postava Zbirke sakralne umjetnosti župne crkve svetog Blaža u Vodnjanu. Tada je većinu relikvijara popisao i datirao, a njegovi zaključci istraživanja i danas su vidljivi na natpisima u izložbenim vitrinama. U kratkom katalogu, koji je popratio otvaranje te sakralne zbirke, Lentić je u uvodnom tekstu, u kontekstu širenja kršćanstva, objasnio ulogu relikvija i predmeta u koje su se pohranjivale.⁴⁴ Izložene je predmete podijelio u grupe prema materijalu od kojeg su izrađeni. Od staklenih je relikvijara izdvojio one svetog Kristofora te svetog Placida s kraja 16. i početka 17. stoljeća, potom, relikvijar svetog Leona Biskupa nastao na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće, i naposljetku, relikvijar svete Katarine iz 17. stoljeća.⁴⁵ Od relikvijara izrađenih od kovina, Lentić je izdvojio onaj trna Kristove krune, koji je datirao u 15. stoljeće, te relikvijar u obliku križa s moćima Križa i odijela Kristova iz 16. stoljeća. Posebno je izdvojio relikvijar svetog Antuna Padovanskog i onaj svete Marije Egipatske, a osobitu pozornost je posvetio moćniku svetog Šimuna Proroka. U 16. stoljeće, kao i navedene radove, datirao je i relikvijar Svetog Križa, a spomenuo je i moćnike svetog Lovre te svete Foške iz 18. stoljeća, izrađene od pozlaćenog bakra.⁴⁶ U treću skupinu Ivo Lentić svrstao je relikvijare od drva. Iz te grupe je izdvojio moćnik svetog Klementa te svetog Gaudencija iz 17. stoljeća, a u stoljeće kasnije je datirao relikvijar svetog Basa Mučenika. Posebno je istaknuo i moćnik u obliku slike nastao u 19. stoljeću u kojega su pohranjene relikvije 49 različitih svetaca.⁴⁷

Posljednji se na vodnjanske relikvijare osvrnuo Piero Pazzi 1994. godine u pregledu najznačajnijih zlatarskih predmeta na istočnoj obali Jadrana. Iz vodnjanske je zbirke po umjetničkoj vrijednosti izdvojio renesansni relikvijar Svetog Križa, vela Blažene Djevice Marije i Kristove krvi te moćnik trna Kristove krune. Potonji je radi bizantskih karakteristika datirao u 13. stoljeće te ga, ne navodeći izvore, identificirao kao relikvijar koji je izvorno bio dijelom riznice crkve svetog Lovre u Veneciji.⁴⁸

Dosadašnja su istraživanja vodnjanske sakralne zbirke već ukazala na brojnost vrijednih relikvijara, ali su se gotovo uvijek isticali samo najznačajniji radovi, oni izrađeni od plemenitih metala.⁴⁹ U tim su razmatranjima izostajale detaljnije analize tipologije i načina oblikovanja predmeta, odnosno određivanja njihovog značaja u kontekstu venecijanske zlatarske proizvodnje ranog novog vijeka. S obzirom na materijal izrade, najbrojniju skupinu relikvijara vodnjanske zbirke čine, ipak, oni izrađeni od stakla koji se mogu datirati u razdoblje od 16. do 19. stoljeća. Izgleda da se u ranijim razdobljima za izradu dijelova relikvijara koristio samo gorski kristal, a ne i staklo. Razlog valja tražiti u nemogućnosti proizvodnje transparentnog stakla, što se izmijenilo tek sredinom 15. stoljeća kada je muranski majstor Angelo Barovier (1406. – 1460.) uspio dobiti smjesu staklene tvari (tal. *cristallo*, *vetro alla Vinitiana*), koja izgledom može imitirati gorski kristal.⁵⁰ To je doprinijelo ubrzanom razvoju staklarskih radionica na Muranu koje su u razdoblju od 1450. do 1650. godine Veneciji donijele titulu najznačajnijeg centra staklarske proizvodnje.⁵¹ Za zahtjevno europsko tržište proizvodili su se različiti predmeti od stakla, među njima i relikvijari. Staklo se u kršćanstvu simbolično uvijek povezivalo s Božjom svjetlošću, stoga je ono bilo prikladno za izradu spremnica zemnih ostataka svetaca.

Venecijanske staklene relikvijare nastale tijekom ranog novog vijeka, karakteriziraju staklene spremnice u obliku valjka postavljene na kružna postolja. Ona se, pak, sastoje od podnožja, drška s nodusom i staklenih međuprstenova. Staklenu spremnicu s relikvijama, koja se naziva i teka (tal. *teca*), zatvara poklopac od istog materijala u čijem se tjemenu nalaze različiti dekorativni elementi povišeni na nekoliko staklenih prstena ili kuglica. Raznolikost oblika i ukrasa staklenih predmeta omogućuju kemijska svojstva stakla, zbog kojih ono ima dugo vrijeme stvrdnjavanja, a njegova mekana struktura pogodna je za oblikovanje i uporabu reljefnih kalupa.⁵² Stakleni relikvijari međusobno se razlikuju u proporcijama elemenata od kojih su sastavljeni, odnosno određuje ih međusobni omjer njihove visine i promjera podnožja.

U vodnjanskoj zbirci nalaze se deseci različitih primjera. Relikvijar svetog Teodora Vojskovođe i Mučenika iz Herakleje ili pak onaj svetih Antonina i Aleksandra Mučenika sastavljeni su od dugačke i uske staklene spremnice u

43 GIRARDI-JURKIĆ, 1985, 142–147; LENTIĆ, 1985, 153–160; GIRARDI-JURKIĆ, 1986, 37–42; LENTIĆ, 1986, 81–82.

44 JELENIĆ, JURKIĆ, LENTIĆ, 1984, 15–16.

45 JELENIĆ, JURKIĆ, LENTIĆ, 1984, 17–18.

46 JELENIĆ, JURKIĆ, LENTIĆ, 1984, 18–19.

47 JELENIĆ, JURKIĆ, LENTIĆ, 1984, 20.

48 PAZZI, 1994, 24, 83.

49 U Zbirci sakralne umjetnosti Župne crkve svetog Blaža danas je izloženo 87 relikvijara, od toga se njih 42 mogu svrstati u kategoriju staklenih relikvijara, 30 moćnika ima uz staklene spremnice dijelove izrađene od plemenitih metala, a svega je 15 drvenih relikvijara raznolike tipologije. Popis izloženih relikvijara s podacima o materijalu izrade vidjeti u: JELENIĆ, JURKIĆ, LENTIĆ, 1984, 28–36.

50 RATKOVIĆ BUKOVČAN, 2013, 14; BURKART, 2021, 59, 71.

51 BURKART, 2021, 57–58.

52 RATKOVIĆ BUKOVČAN, 2013, 13.

4. Relikvijar svetog Anastazija Mučenika (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Anastasius the Martyr (I. Braut, 2024)

5. Relikvijar svetog Leonarda (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Leonard (I. Braut, 2024)

obliku valjka koja stoji na niskom, širem podnožju s drškom i nodusom. (sl. 1) Takvo nisko podnožje imaju i relikvijari s manjom valjkastom spremnicom čiji je promjer gotovo isti kao i onaj podnožja. Toj skupini, primjerice, pripada vrlo lijep primjer relikvijara svete Katarine Djevice. (sl. 2) Posebnu grupu čine relikvijari s nešto nižom staklenom spremnicom koja je u promjeru manja od promjera podnožja, ali imaju više postolje koje se, osim od kružnog podnožja i nodusa, sastoji od nekoliko staklenih međuprstenova. Nodusi staklenih relikvijara najčešće su izrađeni u obliku spljoštene kugle s površinom ukrašenom vertikalnim ili tordiranim užljebima. Na pojedinim su nodusima aplicirani i razni ukrasi od plavoga stakla koji se u proizvodnji venecijanskog stakla javljaju početkom 16. stoljeća.⁵³ Među njima se posebno ističu prikazi maskerona na relikvijaru svete Marije Kleofe. (sl. 3) Dekorativni detalji koji se javljaju na nodusima se na pojedinim relikvijarima, poput onoga svetog Anastazija Mučenika ili svetog Leonarda, nalaze i na tjemenu poklopca. (sl. 4, 5) Maštovitost staklarskih radionica Republike Venecije očituje se upravo u varijacijama tih ukrasnih oblika na poklopcima: na spljoštene su se kugle

nastavljali stakleni križevi ili razni simboli, ponekad vrlo jednostavnog oblikovanja, ali i složenijih kompozicija. U tom kontekstu valja istaknuti relikvijar svetog Skriptora koji na tjemenu poklopca ima buket cvijeća, a značajni su primjeri moćnici svetog Kristofora i Blaža, kao i onaj s relikvijama svetog Placida, koji na poklopcima imaju izveden križ, odnosno, stilizirane cvjetove. (sl. 6) Slični su primjeri relikvijara izloženi u Muzeju stakla (Museo del Vetro) na otoku Murano,⁵⁴ a sačuvani su i u sakralnoj riznici župne crkve svete Eufemije u Rovinju, župnoj crkvi svetog Zenona u Brtonigli, franjevačkoj crkvi svetog Bernardina Sijenskog u Kamporu na otoku Rabu te crkvi Svih Svetih u Korčuli.⁵⁵

Od vodnjanskih se staklenih relikvijara, zbog raskošne obrade stakla, posebno ističe onaj svete Kristine Djevice i Mučenice nastao u 16. ili 17. stoljeću. (sl. 7) Na njegov se izduženi nodus u obliku stilizirane vaze s blago tordiranim užljebima nastavlja postolje s valovitim vanjskim obodom.

54 BAROVIER MENTASTI, 1988, 54.

55 Stakleni relikvijari iz rapske franjevačke crkve nalaze se u drvenom ostakljenom sanduku na predelu oltara posvećenog Bogorodici, tzv. Grčkoj Gospi, i nastali su sigurno prije 1735. godine jer ih tada na glavnom oltaru rekognoscira i potvrđuje rapski biskup Andrija Karlović (1728. – 1738.) BRAUT, MAJER JURIŠIĆ, ŠURINA, 2020, 22, 59.

53 DORIGATO, 2006, 27.

6. Detalji poklopca relikvijara svetog Kristofora, svetog Blaža te svetog Placida (snimka: I. Braut, 2024.)
Details of lids of the reliquaries of Sts Christopher, Blaise and Placidus (I. Braut, 2024)

7. Relikvijar svete Kristine Djevice i Mučenice s detaljem podnožja (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Christina the Virgin and Martyr with a detail of the base (I. Braut, 2024)

8. Relikvijar svetog Leona biskupa (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Leo the Bishop (I. Braut, 2024)

9. Relikvijar svete Adaute Mučenice (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Adautae the Martyr (I. Braut, 2024)

Osim neuobičajene obrade gornjeg dijela postolja, na središtu je valjka aplicirana ukrasna traka s dijamantnim nizom. Također, na dijelovima postolja te poklopcu relikvijara, vidljivi su ostatci pozlate koja je vjerojatno bila aplicirana na nodus i rubove podnožja. U tom kontekstu, kao primjer načina pozlaćivanja staklenih predmeta u

razdoblju ranog novog vijeka, valja navesti venecijansku čašu iz 16. stoljeća koja se čuva u Britanskom muzeju (British Museum) u Londonu⁵⁶ ili pak pehar pozlaćenog nodusa iz Gradskog muzeja u Varaždinu koji se također datira u 16. stoljeće.⁵⁷ Prema ukrasnim se elementima, u drugu polovicu 16. stoljeća može datirati relikvijar svetog Leona Biskupa koji se ističe dvjema dekorativnim staklenim formama apliciranim na bočne stranice staklene spremnice. (sl. 8) Riječ je o dvostrukim krilcima koja izgledaju poput ručki, a ukrašena su krijestama od stakla. Takve su ukrasne forme, u različitim kompozicijskim shemama, vidljive na mnogim sačuvanim predmetima u muranskom Muzeju stakla,⁵⁸ Britanskom muzeju u Londonu⁵⁹ ili pak u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu.⁶⁰ U vodnjanskoj se zbirci nalazi još nekoliko relikvijara koji izgledaju poput ukrasnih posuda na visokom ili niskom postolju. Relikvijari svete Adaute Mučenice te svetog Mansuenta Mučenika izgledaju poput posuda za posluživanje hrane koje se radi plavih dekorativnih elemenata apliciranih na nodus mogu datirati u 16. ili 17. stoljeće. (sl. 9) Takvo je posuđe, primjerice, vidljivo na slici *Stakleni pladanj sa breskvama, jasminovim cvjetovima i dunjama* Fede Galizije (Milano, o. 1578. – o. 1630.) iz Montrealskog muzeja likovnih umjetnosti (Montreal Museum of Fine Arts), a srodni se primjeri mogu uočiti i na djelima Giovannija Ambrogija Figina (Milano, 1553. – 1608.) ili Simona Luttichuysa (London, 1610. – Amsterdam, 1661.). Međutim, relikvijari vrlo pojednostavljenih formi bez dekorativnih elemenata, poput relikvijara svetog Apolinara Biskupa i Mučenika, zatim svetog Prokula Biskupa i Mučenika te Firmija i Rustika Mučenika, mogu se datirati u razdoblje od 16. pa sve do kraja 19. stoljeća s obzirom na to da njihovo oblikovanje ne ukazuje na osobitosti staklarske proizvodnje određenog stoljeća.

Posebnu skupinu staklenih relikvijara u vodnjanskoj zbirci čine oni s valjkastim spremnicima na drvenim postoljima. Njih karakteriziraju mnogobrojni prstenasti međučlanovi vidljivi na, primjerice, relikvijaru svetog Artemija Mučenika ili svetog Zefirina Mučenika iz 17. stoljeća. (sl. 10) Jedinstvene je forme relikvijar svetog Aurelija velikih dimenzija i kruškolikog oblika, koji se prema dekorativnoj vrpici na tjemenu poklopca može datirati u 17. stoljeće. (sl. 11) Poseban tip relikvijara predstavlja onaj s moćima svetog Vida Mučenika oblikovan poput staklenog zvona postavljenog na drveni kružni podložak. Njega se, međutim, zbog nedostatka karakterističnih stilskih elemenata može okvirno datirati u 19. stoljeće.

56 TAIT, 1979, 16, 38., kat. jed. 29.

57 ŠIMUNIĆ, 2013, 27, kat. jed. 12.

58 BAROVIĆ MENTASTI, 1988, 33.

59 HUGH TAIT, 1979, 60–64.

60 KANDUČAR TROJAN, 2013, 27, kat. jed. 11.

10. Relikvijar svetog Zefirina Mučenika (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Zephyrinus, Pope and Martyr (I. Braut, 2024)

11. Relikvijar svetog Aurelija (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Aurelius (I. Braut, 2024)

12. Relikvijar Trna Kristove krune (snimka: I. Braut, 2024.)
Holy Thorn Reliquary (I. Braut, 2024)

13. Relikvijar Svetog Križa, vela Blažene Djevice Marije i Krvi Kristove (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of the Holy Cross, veil of the Blessed Virgin Mary and blood of Christ (I. Braut, 2024)

14. Relikvijar svete Marije Egipatske (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Mary of Egypt (I. Braut, 2024)

15. Relikvijar svetog Šimuna Proroka (lijevo) i svetog Otona
Franjeva Mučenika (desno) (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquaries of St Simeon the Prophet (left) and St Otto the
Franciscan Martyr (right) (I. Braut, 2024)

U kontekstu zlatarskih djela sačuvanih na istočnoj obali Jadrana, vodnjanska zbirka broji nekoliko vrlo vrijednih primjera relikvijara izrađenih od plemenitih metala, mahom prekrivenih pozlatom. Prema tipologiji i stilskim karakteristikama mogu se datirati u razdoblje od 14. do 19. stoljeća. Najstariji je među njima relikvijar trna Kristove krune koji tipološki pripada skupini moćnika, čija staklena spremnica ima poklopac što oblikom podsjeća na kupole venecijanske bazilike svetog Marka.⁶¹ (sl. 12) Njegovo oktogonno podnožje s ažuriranim obodima podijeljeno je u dvije razine. Na gornjoj su razini urezane figure četiriju starozavjetnih proroka čija se imena iščitavaju iz natpisa ponad njihovih glava: Izaija, Danijel, Jeremija i Zaharija. Na podnožje se nastavlja držak s nekoliko međuprstenova, među kojima se ističu oni ispod i iznad nodusa sastavljeni od „slijepe galerije“ arkada s tordiranim stupovima. U središtu drška nalazi se nodus koji izgledom podsjeća na buzdoan, te ima četiri romboidna polja u kojima su pod malena stakla ubačene oslikane minijature s prikazima tetramorfa. Staklena je spremnica smještena na postolje s ukrasnom košaricom na kojoj se izmjenjuju iskucani i perforirani kružni elementi.⁶² Poklopac relikvijara oblikovan je poput kupole s lanternom, a u donjem je dijelu okružuje niz od 12 gotičkih šiljatih prozora s naslikanim prikazima apostola. Upravo se taj element u dosadašnjim interpretacijama ovog relikvijara povezuje s bizantskim utjecajem, zbog čega se relikvijar uobičajeno datirao u 13. stoljeće.⁶³ No, način prikazivanja figura te upotrijebljena tehnika oslikavanja na pergameni pokrivenoj staklom, kao i komparativni primjeri iz Dijecezanskog muzeja (Museo Diocesano) u Folignu i crkve svetog Nikole u Bariju, ukazuju da je izrađen vjerojatno početkom 14. stoljeća.⁶⁴

Među najljepše vodnjanske relikvijare može se ubrojiti onaj u kojemu su pohranjene moći Svetog Križa, vela Blažene Djevice Marije i Krv Kristove. (sl. 13) Relikvijar stoji na trokutastom podnožju na kojemu su urezani geometrijski dekorativni elementi. Na njega se nastavljaju međuprstenovi istoga oblika, u čijem se središtu nalazi trostrani nodus ukrašen urezanim ovalima i vitičama. Gornji dio relikvijara počiva na polukružnoj luneti u kojoj se nalazi fragment vela Blažene Djevice Marije.

61 JERMAN, 2020a, 294–295.

62 Staklena spremnica i njezino postolje nisu izvorni dio relikvijara i ugrađeni su tijekom druge polovice 20. stoljeća. Recentna istraživanja, temeljena na analizi komparativnih primjera, pokazala su da relikvijar sigurno nije imao tako veliku spremnicu za moći, već je ona vjerojatno bila manjih dimenzija. JERMAN, 2020a, 295.

63 HAHNLOSER, 1971, 123, kat. jed. 128, tabela CXXXVI; PAZZI, 1994, 82. U svojevrsnom vodiču kroz Zbirku sakralne umjetnosti župne crkve svetog Blaža u Vodnjanu ovaj je relikvijar datiran u 15. stoljeće što je istovjetno i natpisu podno ovog relikvijara u izložbenoj vitrini. JELENIĆ, JURKIĆ, LENTIĆ, 1984, 18.

64 JERMAN, 2020a, 294 i 295.

Nad njom se dižu dva kanelirana stuba s jonskim kapitelima koji nose vijenac s lunetom na vrhu, a flankiraju ih dva klečeća anđela. Među stubovima nalazi se kristalna ampula s Kristovom krvlju koja počiva na glavi kerubina. U luneti na vrhu relikvija je drva Isusova križa, zaključena s dva vitičasta ukrasa i križićem u sredini. Gornji dio ovog relikvijara ponavlja formu renesansnih oltara na kojima su pale flankirane parom stupova i figurama svetaca. Središnji dio vodnjanskog relikvijara iste je koncepcije kao i edikula koju nose dva anđela na monstranci venecijanskog zlatara Victora de Angelisa iz 1532. godine u splitskoj katedrali svetog Dujma.⁶⁵ Tipološki se ovaj relikvijar može povezati i s primjerom iz riznice venecijanske bazilike svetog Marka koji se vezuje uz toskansko zlatarstvo druge četvrtine 15. stoljeća.⁶⁶ Riječ je o relikvijaru s fragmentima grimiznog plašta koji je 1463. godine Bratovštini Gospe od Milosrđa, djelatnoj u crkvi Gospe od Milosrđa (Santa Maria della Carità) u Veneciji, darovao kardinal Basilius Bessarion (1403. – 1472.), a u kojem relikviju unutar renesansne edikule, nose dvije figure anđela.⁶⁷ Konceptualno je slično rješenje srebrnog tabernakula za izlaganje relikvijara Presvete Krvi Kristove, djelo zadarskog zlatara Evangelista Vidulova iz 1485. godine.⁶⁸ Ideja renesansne edikule koju flankiraju figure anđela ili svetaca zadržala se i do sredine 16. stoljeća, kada se zbog dekorativne kompozicije podnožja i nodusa, koje otkrivaju orijentalne utjecaje, može datirati vodnjanski relikvijar Svetog Križa, vela Blažene Djevice Marije i Krvi Kristove.⁶⁹

Motiv dvaju anđela koji adoriraju relikviju ponavlja se i na moćniku svete Marije Egipatske koji je, vjerojatno, izvorno mogao biti namijenjen čuvanju neke relikvije vezane uz Krista.⁷⁰ (sl. 14) Riječ je o najučestalijem tipu relikvijara tijekom 16. stoljeća, a najbrojniji su i u riznici župne crkve svetog Blaža. Karakteriziraju ih staklene spremnice u obliku valjka, smještene na podnožje s drškom koja u središnjem dijelu ima dekorativno izvedeni nodus. Podnožja takvih relikvijara mogu biti bogato profilirana, razvedena u obliku polukružnih šesterolista ili jednostavno kružna, te potom bogato dekorirana vegetabilnim ili geometrijskim motivima karakterističnima za ranonovovjekovne umjetničke stilove. Staklene su teke

prekrivene sfernim poklopcima u čijim se tjemenu nalaze razne varijacije latinskog križa ili figure svetaca, čiji su zemni ostaci pohranjeni u relikvijaru. Na moćniku svete Marije Egipatske, primjerice, u tjemenu poklopca nalazi se kugla iz koje izrasta križ (tzv. kraljevska jabuka). Površina poklopca dekorirana je radijalno položenim motivom uspravnog ribljeg mjehura koji se ponavlja i na postolju na koje je smještena staklena teka. Između šest zašiljenih polja podnožja umetnuti su dodatni šiljasti elementi, a površina podnožja ukrašena je prepletom florealnih vitica. Nodus je oblikovan od nekoliko konkavnih i konveksnih elemenata ukrašenih motivima ribljeg mjehura, lovorova vijenca, akantusa te ribljih ljuski. S obzirom na kasnogotička i renesansna stilska obilježja te način obrade dekorativnih elemenata, bakreni pozlaćeni relikvijar svete Marije Egipatske izradio je vrlo vješt majstor djelatni u Veneciji sredinom 16. stoljeća. Ovu će tipologiju relikvijara naslijediti i zlatari djelatni tijekom 17. stoljeća, što je vidljivo na primjeru relikvijara iz župne crkve u Cordenonsu pokraj Pordenonea.⁷¹

Tijekom treće četvrtine 16. stoljeća izrađen je relikvijar svetog Šimuna Proroka koji se, s obzirom na način oblikovanja, može vrednovati kao jedan od kvalitetnijih primjera venecijanske zlatarske proizvodnje.⁷² (sl. 15) Na njemu se, na bočnim stranama staklenog valjka, umjesto figura anđela, nalaze ukrasne florealne vitice koje spajaju i pritom učvršćuju postolje s poklopcem relikvijara. Također, njegovo je kružno podnožje podijeljeno na četiri polja u kojima su iskucane bogate biljne vitice, koje se ponavljaju i na donjem dijelu nodusa. Postolje staklenog valjka te njegov poklopac dekorirani su radijalno položenim ribljim mjehurima. Sve nadvisuje mala figura Bogorodice s Djetetom u tjemenu poklopca koja je rustičnog oblikovanja i vjerojatno nije izvorni dio relikvijara.⁷³ Istoj tipologiji i razdoblju pripada i relikvijar svete Lucije, slabije vještine izrade, stoga je vjerojatno rad neke radionice djelatne na području istočne obale Jadrana. Međutim, u Zbirci sakralne umjetnosti vodnjanske župne crkve izložen je relikvijar svetog Antuna Padovanskog koji tipološki pripada ovoj skupini i rad je venecijanske zlatarske radionice, koja je djelovala pod nazivom *Croze*. (sl. 16) Riječ je o moćniku s vješto izvedenim kompleksnim kompozicijskim shemama dekoracije podnožja, koji na tjemenu poklopca ima postavljenu figuru sveca čije se moći čuvaju u njegovoj staklenoj spremnici. Sveti Antun Padovanski prikazan je u redovničkoj odjeći s pogledom uprtim u nebo te knjigom u desnoj ruci, dok je u lijevoj ruci vjerojatno držao cvijet ljiljana. Njegov izgled upućuje

65 DIANA, 1992, 65, kat. jed. 46; PRIJATELJ-PAVIČIĆ, 2002, 138–140, kat. jed. 54; PELC, 2007, 428, 431.

66 JERMAN, 2020a, 336.

67 STEINGRÁBER, 1971, 191–192, kat. jed. 191., tabela CXC; ČORALIĆ, 1998, 143–160.

68 COOPER, KOVAČEVIĆ, 2010, 51–62.

69 Venecijanski zlatari, pri razvijanju ove tipologije relikvijara, vjerojatno su se ugledali na novi mramorni tabernakul koji je 1518. godine za baziliku svetog Marka izradio Lorenzo Bregno (Osteno, 1475./1485. – Venecija, 1523.). JERMAN, 2020a, 313.

70 Na to ukazuju anđeli koji flankiraju središnju spremnicu, a podsjećaju na kiparsko rješenje Oltara Presvetog Sakramenta u bazilici svetog Marka u Veneciji, na kojem brončana vratašca s prikazom Krista Otkupitelja adoriraju dva anđela. JERMAN, 2020a, 314.

71 BERGAMINI, GOI, 2008, 152.

72 Natpis na unutrašnjem dijelu podnožja otkriva *terminus ante quem*, 1578. godinu. JERMAN, 2020a, 1068.

73 JERMAN, 2020a, 320.

16. Relikvijar svetog Antuna Padovanskog s detaljem figure sveca (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Anthony of Padua with a detail of the figure of the saint (I. Braut, 2024)

17. Relikvijar svetog Lovre Mučenika s detaljem figure sveca (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Lawrence the Martyr with a detail of the figure of the saint (I. Braut, 2024)

na zlatarevo dobro poznavanje franjevačkih svetačkih figura na oltaru Svetog Križa u bazilici svetog Marka u Veneciji.⁷⁴ Da je riječ o vrlo vještom majstoru ukazuje činjenica da je bio djelatatan u jednoj od najdugovječnijih zlatarskih radionica Venecije – *Croze*. Njezine se oznake u nekoliko varijacija na zlatarskim djelima javljaju od druge četvrtine 16. stoljeća pa sve do početka 18. stoljeća.⁷⁵ Na istočnoj obali Jadrana sačuvani su brojni njihovi radovi, mahom kasnije datacije, međutim, u kontekstu vodnjanskog relikvijara, valja istaknuti djela koja se datiraju u isto razdoblje: kalež iz Opatske riznice katedrale svetog Marka u Korčuli te pokaznicu biskupa Giovannija II. Barba iz župne crkve, nekadašnje katedrale, Navještenja Blažene Djevice Marije u istarskom Pićnu.⁷⁶ Mnogobrojni su primjeri relikvijara ove tipologije i stilskih karakteristika, a u kontekstu vodnjanskih primjera, valja istaknuti one u katedrali u Bellunu,⁷⁷ župnoj crkvi svetog Nikole u

Barbanu,⁷⁸ župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Labinu,⁷⁹ kao i relikvijar s moćima svetog Dominika izložen na Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru.⁸⁰

Krajem 16. i tijekom 17. stoljeća, u duhu posttrident-ske obnove, oblici relikvijara pojednostavljuju se te se sve više javljaju predmeti s urezanim geometrijskim formama, jednostavnim jabukolikim nodusima, plitko iskucanim florealnim ukrasima na kružnim postoljima i poklopcima relikvijara. U tjemenu poklopaca, osim punih figura svetaca, postavljaju se križevi s trilobnim završecima krakova. Takav se primjer nalazi u vodnjanskoj riznici i sadrži relikvije svetog Otona Franjevca Mučenika. (sl. 15) Njegova je staklena spremnica s pripadajućim postoljem i poklopcem, vjerojatno nastala u drugoj polovici 16. stoljeća, a postavljena je na postolje s drškom koji odaje dekorativne motive kraja 16. ili prve polovice 17. stoljeća.⁸¹ Tipološki je sličan primjer relikvijar svetog Dujma iz sakralne zbirke splitske katedrale, koji se datira u 17. stoljeće i na poklopcu ima pričvršćenu figuru sveca.⁸² Za venecijansko je zlatarstvo karakteristično razmjerno sporo uvođenje novosti u oblikovanju i upotrebi motiva, stoga su se za potrebe tržišta takvi relikvijari izrađivali i tijekom 18.

74 Budući da su skulpture svetog Franje i Antuna Padovanskog za oltar Svetog Križa u bazilici svetog Marka u Veneciji naručene 1518. godine od kipara Lorenza Bregna (Verona, rod. prije 1480. – Venecija 1525.), moguće je utvrditi da je relikvijar sačuvan u izvornom obliku te da figura svetog Antuna Padovanskog na tjemenu relikvijara nije kasnije datacije, kako su pretpostavili Antonino Santangelo i Domenico Rismondo. JERMAN, 2020a, 319; RISMONDO, 1937, 172; SANTANGELO, 1935, 90.

75 PAZZI, 1992, 163–164.

76 TULIĆ, KUDIŠ, 2014, 39, 43; TULIĆ, 2012b, 253–254.

77 CLAUT, 1987, 48, 50, kat. jed. 14.

78 JERMAN, 2020a, 317–318; JERMAN, 2020b, 161–162.

79 JERMAN, 2020a, 320, 817.

80 PETRICIOLI, 2004, 87, kat. jed. R 4.4.

81 JERMAN, 2020a, 1070.

82 DIANA, 1992, 67, kat. jed. 66.

18. Relikvijar svetog Ivana, Marka, Mateja i Luke Evanđelista (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of Sts John, Mark, Matthew and Luke the Evangelist (I. Braut, 2024)

19. Relikvijar Svetog Križa i odijela Kristova (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of the Holy Cross and the vestments of Christ (I. Braut, 2024)

stoljeća. U tom je razdoblju, primjerice, nastao vodnjanski relikvijar svetog Lovre s figurom sveca na poklopcu iz ranijeg razdoblja, kao i onaj svete Foške Djevice Mučeničice.⁸³ (sl. 17) Relikvijari su identičnog oblikovanja, a prema natpisu izgleda da ih je vodnjanskoj župnoj crkvi darovao Ivan Zanini 1732. godine⁸⁴ te, vjerojatno, jedini nisu bili dijelom kolekcije venecijanskog slikara Gaetana Grezlera.

Istoj tipologiji pripada i komplet od četiri pozlaćena bakrena relikvijara s moćima 14 svetaca. U jednom se čuvaju relikvije svetog Mateja, Barnabe, Šimuna Apostola i Jude Tadeja, u drugom moći četiriju Evanđelista, dok su u trećemu smješteni zemni ostaci svetog Petra, Jakova i

Andrije Apostola. Četvrti relikvijar, pak, čuva moći svetog Jakova, Bartola i Filipa Apostola. (sl. 18) Njihova šesterolična podnožja sa šiljatim međulisnim formama podijeljena su na polja u kojima se izmjenjuju dvije kompozicijske sheme renesansnih florealnih elemenata. Na tri su polja aplicirani oštećeni srebrni medaljoni s urezanim inicijalima i 1709. godinom koja bi mogla upućivati na vrijeme njihova popravka. Naime, preostali dijelovi relikvijara i njihova dekoracija ukazuju da je riječ o predmetu, koji je vjerojatno nastao tijekom 16. stoljeća.⁸⁵

Osim najučestalijih relikvijara sa staklenim tekama u obliku valjka, u riznici crkve svetog Blaža u Vodnjanu nalaze se dva relikvijara u obliku križa te jedan kružnog

83 JERMAN, 2020a, 78–79, 1074–1075. Relikvijar svete Foške prilikom posljednjeg fotografiranja Zbirke sakralne umjetnosti župne crkve svetog Blaža u Vodnjanu u lipnju 2024. godine nije bio izložen u vitrini stoga ga nije bilo moguće detaljnije analizirati.

84 JERMAN, 2020a, 78.

85 JERMAN, 2020a, 1066. Antonino Santangelo relikvijare ocjenjuje kao vrlo arhaična djela koja nemaju umjetničku vrijednosti te im ne određuje vrijeme nastanka, dok ih Ivo Lentić datira u 16. ili 17. stoljeće. LENTIĆ, 1985, 153; SANTANGELO, 1935, 90.

oblika perforirane površine. Najstariji među njima je relikvijar Križa i odijela Kristova u kojem su moći smještene u krakove križa postavljenog na kružno postolje. (sl. 19) Relikvije su vidljive kroz staklene površine učvršćene pozlaćenim mjedenim okvirom ukrašenim nizom stiliziranih listova. Na bočnim su se stranama krakova nalazili biseri, a u njihovim su sjecištima, sudeći prema ostacima, bile pričvršćene ukrasne florealne forme. Podnožje moćnika dekorirano je urezanim stiliziranim viticama i motivima *all'antica*. S obzirom na izgled drška i podnožja te upotrebu graviranih dekorativnih elemenata, relikvijar se može datirati u posljednju četvrtinu 16. stoljeća ili u početak 17. stoljeća, a nastao je u radionici djelatnoj u Veneciji.⁸⁶ Pripada tipologiji moćnika koji imaju dvojaku namjenu – osim što pohranjuju relikvije vezane uz Kristovu muku, služe i kao oltarni križevi. Tipološki sličan primjer sačuvan je u riznici bazilike svetog Marka u Veneciji, a sastoji se od križa izvedenog od gorskog kristala, koji je krajem 16. ili početkom 17. stoljeća uokviren i postavljen na kružno podnožje.⁸⁷ Istovremeno se datira i moćnik Svetog Križa iz riznice katedrale svetog Tripuna u Kotoru koji je puno raskošnije izvedbe.⁸⁸ Drugi vodnjanski relikvijar u obliku križa izložen u vitrini složena je cjelina sastavljena od stilski različitih elemenata, koji su u sadašnjem obliku sklopljeni u drugoj polovici 19. stoljeća. Pojedini bi se elementi, poput Kristova korpusa, reljefa Rođenja Kristova na podnožju križa, kao i gravirane scene iz Kristova života na šestorolisnoj bazi, mogli, sa zadržkom datirati u drugu polovicu 16. stoljeća i približiti majstorima iz područja Austrije ili Njemačke. Međutim, čitava je cjelina nadopunjena i prerađena u neogotičkom obliku u 19. stoljeću, što znatno otežava pomnije zaključke. Za relikvijar svetog Jurja može se, pak, pouzdano tvrditi da je nastao u 19. stoljeću i vjerojatno nije bio dio Grezlerove kolekcije, jer osim što otkriva utjecaje nekoliko stilskih razdoblja, njegova je tipologija neuobičajena za zlatarska djela nastala tijekom ranog novog vijeka.⁸⁹ Naime, na jednostavno kružno podnožje s izduženim nodusom postavljena je kružna spremnica za relikvije. Na prednjoj je strani teke u središnjem krugu prikazan sveti Juraj na konju kako ubija zmaja, a oko njega nižu se dekorativne trake lovorova vijenca i sroljkih otvora koji podsjećaju na elemente gotičkih prozora. Sa stražnje je strane spremnica perforirana bogatim prepletom florealnih ornamenata koji se nastavljaju na gotovo nevidljiv prikaz svetog Jurja na konju u središtu kompozicije.

Nekoliko se relikvijara u riznici izdvaja prema svojoj jednostavnosti oblikovanja i rustičnoj obradi materijala što može ukazivati na mogućnost postojanja neke lokalne radionice koja je djelovala na području istarskog poluotoka. Ne valja odbaciti ni mogućnost da su i oni bili dio Grezlerove zbirke te da ih je možda izradio zlatar slabijih tehničkih vještina, djelatnik u Veneciji. Naime, ovi su moćnici izrađeni od mjedi i karakteriziraju ih kružna podnožja s nodusima u obliku kugle, staklenim valjkastim spremnicama te poklopcima na čija su tjemena pričvršćene kugle s križevima. Podnožja i poklopci relikvijara svete Jelene Kraljice, te svetog Tripuna Mučenika dekorirani su, primjerice, trakama, koje su ukrasni elementi uobičajeni tijekom 18. stoljeća. (sl. 20)

Običaj popravljivanja relikvijara ili spajanja sačuvanih dijelova oštećenih relikvijara vidljiv je na primjeru moćnika svetog Basa Mučenika. (sl. 21) On je sastavljen od pozlaćenog drvenog kružnog podnožja oslikanog stiliziranim cvjetovima i viticama, na koje je postavljena valjkasta staklena spremnica, pokrivena poklopcem izrađenim od pozlaćenog bakra. Na njegovoj su površini iskucane polukružne forme, dok je na njegovom obodu urezan natpis koji identificira relikvije. Taj je poklopac, prema oblikovanju, nastao tijekom 16. stoljeća, a kasnijeg je nastanka njegovo drveno podnožje koje je, vjerojatno, bilo dijelom nekog drvenog relikvijara ili pak svijećnjaka. Ovom relikvijaru valja pridružiti i relikvijar svetog Jeremije Proroka, na čije je pozlaćeno bakreno podnožje iz 16. stoljeća pričvršćena staklena valjkasta teka s drvenim i metalnim dijelovima izrađenima u 19. stoljeću. Oba relikvijara pripadaju najučestalijoj tipologiji relikvijara koji moći svetaca čuvaju u valjkastim spremnicama s poklopcima, postavljenima na podnožja s ukrasnim drškom.

Tipološki, posebnu skupinu relikvijara vodnjanske sakralne riznice čine oni izrađeni od srebra, na kojima nije aplicirana pozlata, a izgledaju poput dvodimenzionalno reljefno oblikovanih pokaznica postavljenih na drvena postolja. Riječ je o kompletu od četiri relikvijara izrađena tijekom druge polovice 18. stoljeća, u kojima su pohranjene moći svetog Severina Mučenika, Honorija Mučenika, Ivana Nepomuka i jednog nepoznatog sveca.⁹⁰ (sl. 22) Njihova se datacija, uz elemente dekorativnog rječnika, preciznije može odrediti na temelju zlatarskih oznaka kontrolora kvalitete venecijanske kovnice novca – *Zecce*, Zuana Pietra Grapiglie, koji je tu dužnost obavljao tijekom druge polovice 18. i početkom 19. stoljeća.⁹¹ Relikvijari su ukrašeni samo s prednje strane, dok je na njihovoj stražnjoj strani pričvršćena nožica na koju

86 JERMAN, 2020a, 1072.

87 JERMAN, 2020a, 335.

88 TOMIĆ, 2010, 190–191, kat. jed. 2.

89 U 19. je stoljeće datiran i prilikom formiranja vodnjanske Zbirke sakralne umjetnosti. LENTIĆ, 1985, 160.

90 Relikvije četvrtog relikvijara zbog oštećenja se ne mogu identificirati.

91 PAZZI, 1992, 151. Na području nekadašnje Pulske biskupije sačuvana su 24 liturgijska predmeta s njegovim zlatarskim kontrolnim žigovima. JERMAN, 2020a, 614.

20. Relikvijar svete Jelene Kraljice (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Helen the Glorious (I. Braut, 2024)

21. Relikvijar svetog Basa Mučenika (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Bassus the Martyr (I. Braut, 2024)

22. Relikvijar svetog Honorija Mučenika (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Honorius the Martyr (I. Braut, 2024)

23. Relikvijar svetog Timoteja Biskupa (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Timothy the Bishop (I. Braut, 2024)

24. Relikvijar svetog Fabijana Mučenika (snimka: I. Braut, 2024.)
Reliquary of St Fabian the Martyr (I. Braut, 2024)

se naslanja. Podnožje relikvijara u osnovi je trokutaste forme koja je raskošno dekorirana stiliziranim viticama što se svijaju u volute, potom *rocaille* motivima te elementima akantusovog lišća. Isti se ukrasni motivi javljaju i na dršku te u gornjem dijelu relikvijara, u čijem se središtu nalazi kartuša s relikvijom pokrivena staklom. Slične su moćnike, nešto vještijeg zlatara, 1785. godine naručili pomorci iz Prčanja za crkvu Rođenja Blažene Djevice Marije,⁹² a svakako valja spomenuti vrijedan komplet od četiri relikvijara zlatara Angela Scarabella, izrađen za crkvu svetog Antuna Padovanskog u Padovi.⁹³ Iste su tipologije i vodnjanski relikvijari svetog Prospera ili svete Katarine

Djevice Mučenice, no oni su zlatarska djela nastala tijekom 19. stoljeća.

U nedostatku financijske moći naručitelja, za sakralne su se riznice nabavljali i relikvijari izrađeni od drva, koji su izgledom često imitirali one izrađene od plemenitih metala. Mahom su slijedili tipologiju relikvijara kružnog podnožja na koji je postavljena staklena valjkasta spremnica pokrivena sfernim poklopcem s ukrasom u tjemenu. Takvi su relikvijari u riznici vodnjanske župne crkve posvećeni svecima mučenicima s Otranta, svetom Timoteju Biskupu te svetom Primu, a u nedostatku preciznijih stilskih odrednica, mogu se datirati u širem vremenskom rasponu od kraja 16. do vjerojatnije 18. stoljeća. (sl. 23) Tom vremenu pripadaju relikvijari posvećeni svetom Klementu Mučeniku i svetom Gaudenciju Mučeniku, koji se ističu staklenim tekama većih dimenzija, na čijim su bočnim stranama pričvršćene dekorativne vitice. Njihova su podnožja ukrašena kružnim međuprstenovima, a u središte tjemena poklopca pričvršćeni su križevi. Toj skupini pripada i relikvijar svetog Fabijana Mučenika, kojemu su podnožje i poklopac profilirani laticastim ukrasom. (sl. 24) Među ostalim relikvijarima iste tipologije posebno se ističe moćnik raspetih vojnika na brdu Ararat izrađen tijekom 18. stoljeća. Osim velikih dimenzija staklene valjkaste teke, na pozlaćenom poklopcu ima urezane dekorativne florealne motive koji su, ujedno, istaknuti crnom bojom. Stiliziranim je viticama te *rocaille* motivima profiliran i vanjski obod postolja postavljen na tri kružne nožice. Jednostavnijeg su izgleda, pak, relikvijari svetog Julijana Mučenika, svetog Valentina Mučenika te relikvijar svetog Hilarija Opata, nastali tijekom 17. ili 18. stoljeća. Njihova staklena valjkasta spremnica počiva na kružnom postolju sastavljenom od nodusa i više međuprstanova. Staklenu teku pokriva kružni poklopac koji se u svom tjemenu izdiže, a u čijem je središtu pričvršćena kugla ili križ. Takvi se relikvijari nalaze, primjerice, u katedrali u Feltreu.⁹⁴ Od drvenih relikvijara iste tipologije valja istaknuti i relikvijar svetog Poncijana Pape Mučenika koji ima dekorirane površine podnožja, poklopca te vanjskog oboda postolja na koje je smještena valjkasta staklena teka.

U vodnjanskoj sakralnoj zbirci izloženo je i šest drvenih relikvijara većih dimenzija, ali različitih tipologija, koji se mogu datirati u 18. ili 19. stoljeće. Najveći relikvijar je onaj svete Lucile Mučenice koji je nastao, najvjerojatnije, u drugoj četvrtini 18. stoljeća. (sl. 25) Riječ je o relikvijaru u kojem su ostatci svete vidljivi unutar staklenog otvora velike drvene škrinje. Ona je s prednje strane uokvirena bogatim prepletom stiliziranog akantusovog lišća i „C“ vitica. U središtu gornjeg dijela nalazi se još jedan manji ovalni otvor sa spremnicom za relikvije, dok

92 TOMIĆ, 2010, 251, kat. jed. 9; KOPRČINA, 2015, 74.

93 CAMERLENGO, 1995, 214–215, kat. jed. 36–39.

94 CLAUT, 1987, 48, 50.

25. Relikvijari svete Lucile Mučenice i svetog Pacifika Mučenika (arhiva HRZ-a, snimka: K. Gavrilica, 2024.)
Reliquaries of St Lucy and St Pacificus the Martyr (HRZ Archive, K. Gavrilica, 2024)

26. Relikvijar svetog Priska i Justine Mučenice (arhiva HRZ-a, snimka: K. Gavrilica, 2024.)
Reliquary of St Priscus and Justina the Martyr (HRZ Archive, K. Gavrilica, 2024)

je ispod njega aplicirana anđeoska glava. Nešto jednostavnijeg izgleda je relikvijar svetog Pacifika Mučenika, koji je oblikovan poput oble kutije s profiliranim rubom bez dodatnih ukrasnih formi, zbog čega se može datirati u 17. ili 18. stoljeće. U ovom je slučaju, bez sumnje, riječ o drvenoj kutiji koja se umetala u mramornu predelu oltara ili je bila smještena unutar mramorne urne na menzi žrtvenika. Relikvijar koji izgledom podsjeća na kanonske ploče, sadrži relikvije svetog Priska Mučenika i svete Justine Mučenice, a s obzirom na raskošnu upotrebu *rocaille* elementa te kerubinskih glavica, može se datirati u drugu polovicu 18. stoljeća. (sl. 26) *Rocaille* motivi, uz dekorativne trake u obliku užeta, javljaju se i na relikvijaru blaženog Gracija iz Kotora te na onome posvećenom svetima Leonu Biskupu, Panteleonu Mučeniku i Valentu Mučeniku. Ovaj komplet relikvijara, izrađenih poput kutija s ovalnim otvorima pokrivenima staklom s prednje strane, vjerojatno je nastao u drugoj polovici 18. stoljeća. Naposljetku, u 19. se stoljeće može datirati relikvijar koji izgleda poput uokvirene slike, s moćima raznih svetaca smještenih u male ovalne spremnice. One su pričvršćene na podlogu u razrađenoj simetričnoj kompoziciji romboidnih polja, u kojoj se u pravilnom ritmu izmjenjuju s cvjetnim motivima izrađenima od staklene paste različitih oblika.

Iznimni se značaj sačuvanih vodnjanskih relikvijara, osim brojnošću relikvija i raznolikošću materijala od kojih su izrađeni, najviše ogleda u raskoši tipologija i dekorativnih elemenata koji ih povezuju s majstorima djelatnima u razdoblju od 14. pa sve do kraja 19. stoljeća. Većinom su to radovi staklara s Murana ili venecijanskih zlatara, dok bi se one skromnije moglo smatrati djelima majstora iz lokalnih radionica. S druge strane, relikvijari nastali tijekom 19. stoljeća, vjerojatno su radovi zlatarskih radionica većih centara na području tadašnjeg Habsburškog Carstva. Istraživači sakralne baštine Vodnjana u svojim su osvrtima uvijek isticali samo odabrane relikvijare koji se u riznici posebno ističu vještom obradom materijala i maštovitim kompozicijskim shemama. Međutim, vodnjanska zbirka relikvijara daje i vrlo reprezentativan pregled razvoja ovog liturgijskog predmeta, čime se izdvaja iz, do sada uređenih i javnosti dostupnih, sakralnih zbirki na području istočne obale Jadrana.⁹⁵ ■

95 Na ovom mjestu želim zahvaliti kolegama iz Hrvatskog restauratorskog zavoda, dr. sc. Petru Puhmajeru i dr. sc. Krasanki Majer Jurišić, koji su mi, sa župnikom župe svetog Blaža u Vodnjanu, vlč. Damirom Štifanićem, pomogli u organizaciji terenskog istraživanja. Zahvalu upućujem i kolegi Ivanu Brautu na pomoći u istraživanju i fotografiranju.

Literatura

- ALISI ANTONIO, *Istria: citta minori*, ur. Giuseppe Pavanello, Trieste, 1993.
- BAROVIER MENTASTI ROSA, *Il vetro veneziano*, Milano, 1988.
- BERGAMINI GIUSEPPE, GOI PAOLO, *Il Cinquecento*, u: *Storia dell'oreficeria in Friuli*, ur. Giuseppe Bergamini, Milano, 2008., 129–160
- BOLIĆ MARIN, *Gaetano Grezler*, objavljeno na stranici "Panel blaženog Leona Bemba. 700 godina djela Majstora Bogorodičina krunjenja iz 1324.", https://leonebembo.uniri.hr/?page_id=154 (27. 6. 2024.)
- BRAUT IVAN, MAJER JURIŠIĆ KRASANKA, ŠURINA EDITA, *Franjevački samostanski kompleks sv. Bernardina Sijenskog u Kamporu na otoku Rabu*, Zagreb, 2020.
- BUDICIN BISERKA, Nikoloza (Nicolosa) Borsa, Ivan (Giovanni) Olini i ostale relikvije. Arhivsko gradivo župnog ureda Vodnjan (8,39; 8,40; 8,41; 8,42) transkripcija i regesta, *Vjesnik istarskog arhiva*, 18 (2011), 19–121
- BURKART LUCAS, *Negotiating the Pleasure of Glass: Production, Consumption, and Affective Regimes in Renaissance Venice*, u: *Materialized Identities in Early MODern Culture, 1450-1750: Objects, Affects, Effects*, ur. Susanna Burghartz, Lucas Burkart, Christine Göttler and Ulinka Rublack, Amsterdam, 2021., 57–98
- CAMERLENGO LIA, Serie di quattro reliquiari, u: *Le Oreficerie. Basilica del Santo*, ur. Anna Cramiccia, Padova, 1995., 214–215., kat. jed. 36–39
- CICOGNA EMMANUELE ANTONIO, *Delle Inscrizioni Veneziane raccolte ed illustrate*, vol. II, Venecija, 1827.
- CLAUT SERGIO, Reliquiario di S. Vitale, u: *Il Tesoro della Cattedrale*, ur. Sergio Claut, Feltre, 1987., 48, 50., kat. jed. 14.
- CORNER FLAMINIO, *Notizie storiche delle chiese e monasteri di Venezia, e di Torcello, tratte dalle chiese veneziane, e torcellane*, Padova, 1758.
- CRAIEVICH ALBERTO, Il pittore veronese Gaetano Grezler, le sue collezioni e il suo soggiorno a Dignano, u: *Arte in Friuli, Arte a Trieste*, 16/17 (1997.), 345–366
- ČORALIĆ LOVORKA, Kardinal Bessarion i Hrvati, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 40, 1998., 14–160.
- DAL BORGO MICHELA, „GIOVANELLI, Giovanni Benedetto“, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, Vol. 55, 2001.
- DELORENZI PAOLO, Quanti scheletri nell'armadio! Giunte alla biografia e al catalogo del pittore veronese Gaetano Grezler, *Verona Illustrata*, 26 (2013), 93–109
- DIANA DEŠA, *Liturgijsko srebro grada Splita*, Zagreb - Split, 1992., 65., kat. jed. 46.
- DORIGATO ATTILIA, *Museo del vetro*, Venezia, 2006., 27.
- GIRARDI-JURKIĆ VESNA, Zbirka sakralne umjetnosti župne crkve svetog Blaža – Vodnjan, u: *Arheologija i umjetnost Istre*, ur. Vesna Girardi-Jurkić, Pula, 1986., 37–42
- GIRARDI-JURKIĆ VESNA, Collezione d'arte sacra della chiesa parrocchiale di s. Biagio – Dignano, u: *Archeologia e arte dell'Istria*, ur. Vesna Girardi-Jurkić, Pula, 1985., 142–147
- GRAH IVAN, *Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije*, ur. Marijan Bartolić, Ivan Grah, Pazin, 1999.
- HAHNLOSER HANS ROBERT, Reliquiario del Sangue Miracoloso, u: *Il Tesoro e il Museo*, ur. Hans Robert Hahnloser, Firenze, 123–124., kat. jed. 128., tabela CXXXVI.
- JELENIĆ MARIJAN, *Sanctuarium Adignani*, Vodnjan – Poreč – Pula, 2019.
- JELENIĆ MARIJAN, JURKIĆ VESNA, LENTIĆ IVO, Inventar zbirke sakralne umjetnosti Župne crkve sv. Blaža, u: *Zbirka sakralne umjetnosti Župne crkve Sv. Blaža Vodnjan*, Pula, 1984., 14–25
- JERMAN MATEJA, *Liturgijski predmeti od plemenitih metala od 1400. do 1800. na području nekadašnje Pulske biskupije*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2020. (u bilješkama označeno sa slovom a)
- JERMAN MATEJA, Liturgijski predmeti od plemenitih metala u župnoj crkvi svetog Nikole u Barbanu, u: *Župna crkva svetog Nikole u Barbanu. Zbornik radova znanstvenog skupa u povodu proslave 310. obljetnice gradnje i posvete, Barban, 3. prosinca 2011.*, ur. Slaven Bertoša, Barban, 2020., 149–181. (u bilješkama označeno sa slovom b)
- KANDUČAR TROJAN SANDRA, „Krilata čaša“, u: *Transparentna ljepota. Staklo iz hrvatskih muzeja od XV. do XX. stoljeća*, ur. Lada Ratković Bukovčan, Zagreb, 2013., 27., kat. jed. 11.
- KOPRČINA ARIJANA, *Zavjetni darovi bokeljskih pomoraca*, Zagreb, 2015.
- KUDIŠ NINA, „Majstor Bogorodičine krunidbe iz 1324. godine, Blaženi Leone Bembo s prikazima iz legende i čudima, 1321. godina“ i „Lorenzo da Venezia, Bogorodica Platytera s dva sveca, četvrto desetljeće 15. stoljeća“, u: Ivan Matejčić, Nikolina Maraković, Željko Bistrovic, *Umjetnička baština istarske crkve/ Il patrimonio artistico della chiesa Istriana: Slikarstvo od 4. do 15. stoljeća / Pittura dal IV al XV secolo*, Pula, 2023., 185–193., 267–269., kat. jed. 21. i 39
- LENTIĆ IVO, Kataloške jedinice vezane uz relikvijare, u: *Archeologia e arte dell'Istria*, ur. Vesna Girardi-Jurkić, Pula, 1985., 153–160., kat. jed. 12–53
- LENTIĆ IVO, Kataloške jedinice vezane uz relikvijare, u: *Arheologija i umjetnost Istre*, ur. Vesna Girardi-Jurkić, Pula, 1986., 81–82., kat. jed. 361–368
- MATEJČIĆ RADMILA, Barok u Istri i Hrvatskom primorju, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Krno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 385–648
- MARKOVIĆ VLADIMIR, *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri – tipologija i stil*, Zagreb, 2004.
- PAZZI PIERO, *Itinerari attraverso l'oreficeria veneta in Istria e Dalmazia*, Treviso, 1994.
- PELC MILAN, *Renesansa*, Zagreb, 2007.
- PETRICIOLI IVO, Relikvijar svetog Dominika, u: *Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru*, Zadar, 2004., 87., kat. jed. R 4.4.
- PRIJATELJ-PAVIČIĆ IVANA, „Victor de Angelis-Ostensorio/ Victor de Angelis-Monstrance“, u: *Tesori della Croazia restaurati*

da Venetian Heritage Inc., ur. Joško Belamarić, Venezia, 2001, 138–140, kat. jed. 54.

RATKOVIĆ BUKOVČAN LADA, Pet stoljeća staklarstva u zbirkama Muzeja u Hrvatskoj. Murano do XV. do XVII. stoljeća, u: *Transparentna ljepota. Staklo iz hrvatskih muzeja od XV. do XX. stoljeća*, ur. Lada Ratković Bukovčan, Zagreb, 2013., 13–19

RISMONDO DOMENICO, *Dignano d'Istria nei ricordi*, Ravenna, 1937.

SANTANGELO ANTONINO, *Inventario degli oggetti d'arte d'Italia, V, Provincia di Pola*, Roma, 1935.

STEINGRÄBER ERICH, Reliquiario della Sacra Porpora del cardinale Bessarione, u: *Il Tesoro e il Museo*, ur. Hans Robert Hahnloser, Firenze, 191–192., kat. jed. 191.

ŠIMUNIĆ LJERKA, „Pehar“, u: *Transparentna ljepota. Staklo iz hrvatskih muzeja od XV. do XX. stoljeća*, ur. Lada Ratković Bukovčan, Zagreb, 2013., 27, kat. jed. 12.

TAIT HUGH, *The Golden Age of Venetian Glass*, London, 1979.

TOMIĆ RADOSLAV, Gaetano Grezler u Vodnjanu i Dobroti, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (1998), 132–135

TOMIĆ RADOSLAV, „Moćnik sv. Križa“, „Moćnik“, u: *Zagovori svetom Tripunu. Blago Kotorske biskupije*, ur. Radoslav Tomić, Zagreb, 2010., 190–191, 251., kat. jed. 2, 95

TULIĆ DAMIR, *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012. (u bilješkama označeno sa slovom a)

TULIĆ DAMIR, Skulptura, altaristika i liturgijska srebrnina u Pićanskoj katedrali: prilozi za Antonija Michelazzija i Gaspara Albertinija, u: *Pićanska biskupija i Pićanština. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog 23. i 24. listopada 2008. godine*, ur. Robert Matijašić, Pazin, 2012, 241–259. (u bilješkama označeno sa slovom b)

TULIĆ DAMIR, KUDIŠ NINA, *Opatska riznica, katedrala i crkve grada Korčule*, Korčula, 2014.

TULIĆ DAMIR, „Francesco Terilli, par anđela, 1616. godina“, „Paolo Callalo, kipovi svetih Franje i Bonaventure, oko 1700. godine“, „Venecijanski kipar, dekorativne vaze s puttima, druga četvrtina 18. stoljeća“, u: Predrag Marković, Ivan Matejčić, Damir Tulić, *Umjetnička baština istarske crkve/ Il patrimonio artistico della chiesa Istriana: Kiparstvo od 14. do 18. stoljeća/ Scultura dal XIV al XVIII secolo*, Pula – Pola, 2017., kat. jed. 66, 78 i 99.

ŽEPIĆ MILAN, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1991.

Summary

Mateja Jerman

COLLECTION OF SACRAL ART OF THE PARISH CHURCH OF ST BLAISE IN VODNJAN: A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE TYPOLOGY OF RELIQUARIES

The Collection of Sacral Art has been exhibited in the parish church of St Blaise in Vodnjan since 1984. Most of the works of art on display came from the collection of the Venetian painter and collector Gaetan Grezler (c. 1764–1846), who moved to Vodnjan in 1818. In addition to numerous paintings, statues and altar sculptures, Grezler had several mummified bodies of saints, and over a hundred reliquaries and various holy powers from Venetian churches.

Today, the Collection of Sacral Art exhibits eighty-seven reliquaries: glass, metal and wooden reliquaries with almost three hundred relics of various saints. In the past, authors have dealt mostly with reliquaries made of precious metals, due to their typological diversity and time of creation. However, the most numerous reliquaries in the Vodnjan collection are those made of glass from the 16th to the 19th century (on the basis of their design and use of decorative motifs). This paper is the first time they have been analysed in the context of glass production on the island of Murano, and compared with examples preserved in Venice, various museums around the world, and church treasuries on the eastern coast of the Adriatic. Typologically, the most common reliquaries are those with a cylindrical container for holy powers placed on a circular base with a decorative handle. The container with the

relic is closed on the upper side with a conical lid with various decorations such as crosses, stylized flowers and bouquets of multi-coloured flowers. The handle of the reliquary is decorated with a spherical nodus or is made in the form of an elongated vase with vertical or twisted grooves and, in some examples, with several decorative rings. The most splendid examples of glass reliquaries from Vodnjan have mascarons on the nodes, such as the reliquary of St Mary of Clopas, or blue glass balls, which appear most often. The reliquary of St Leo the Bishop with a cylindrical container flanked on both sides by a type of glass crest, is quite a remarkable example. The reliquary of St Christina the Great Martyr, with remains of gilding, is also unique. The diversity of these reliquaries is also determined by the difference in size between their height and the diameter of the base. Variations are also achieved by placing a glass container with a lid made of the same material on a wooden stand. The best example is the reliquary of St Zephyrinus, Pope and Martyr. On the basis of similar examples, most glass reliquaries from Vodnjan can be dated to the 16th and 17th centuries, and reliquaries with a simplified handle without decorative elements are from the 18th and 19th centuries. On the basis of their design, all exhibited glass reliquaries from the Vodnjan collection can be attributed to the glass workshops on the

island of Murano. This makes it one of the most important collections of Venetian glass on the eastern coast of the Adriatic and beyond.

In the context of goldsmith art preserved on the eastern coast of the Adriatic, the Vodnjan collection includes several valuable examples of reliquaries made of precious metals, and mostly covered with gilding. According to typology and stylistic characteristics, it is possible to date them between the 14th and 19th centuries. The most valuable are those with relics relating to Jesus and the Blessed Virgin Mary, which are typologically different and therefore the most interesting. If we look at the technique, they are the work of highly skilled Venetian goldsmiths. This paper provides a detailed analysis of the reliquaries and places them in the broader context of goldsmith production in Venice, using examples from its overseas possessions. The most common type of reliquary made from precious metals features a glass container mounted on a metal stand that includes a handle and base. It is typically covered with a spherical or conical lid, which is often adorned with a decorative element on top, such as a cross, a royal apple, or a figure representing the saint whose relics are held within the container. Two reliquaries from the Vodnjan collection stand out: the reliquary of St Simeon, made during the third quarter of the 16th century in an unknown Venetian goldsmith's workshop, and the reliquary of St Anthony of Padua, probably made during the same period, by one of the oldest Venetian workshops, called 'Croze'. The reliquary of St Mary of Egypt from the mid-16th century, with a glass container flanked by two angels, indicates that it was originally intended for relics associated with Jesus Christ. At the end of the 16th century and during the 17th, in the spirit of the post-Tridentine renewal, the shapes of the reliquaries were

simplified, and objects with incised geometric forms, a simple apple-shaped nodus, shallowly stamped floral decorations on circular bases and lids of the reliquaries appear more often. Several Vodnjan reliquaries belong to this group: the reliquaries of St Otto the Franciscan Martyr, a set of four gilded copper reliquaries with relics of numerous saints, the reliquary of St Lawrence and the one with the remains of St Fusca of Ravenna. The last two were donated to the parish church in Vodnjan in 1732 by Ivan Zanini, and they were probably the only ones not part of Grezler's collection. A typologically distinct group includes four silver reliquaries that look like two-dimensional relief-shaped pointers placed on wooden bases, and they were made in the second half of the 18th century.

In the absence of funding from a client, reliquaries made of wood were also procured for sacred relics. They often imitated the appearance of those made of precious metals. Among the numerous examples from Vodnjan, the reliquaries of St Timothy and St Fabian the Martyr, or the reliquary of soldiers crucified on Mount Ararat, are worth highlighting. However, the collection also includes several wooden reliquaries with rocaille decorative elements made in the form of chests with a built-in glass partition at the front. They include the reliquaries of St Lucy, St Pacificus the Martyr, St Priscus the Martyr and St Justina the Martyr. The diversity of the preserved reliquaries makes the Collection of Sacral Art at the parish church of St Blaise stand out from the collections available to the public on the eastern coast of the Adriatic.

KEYWORDS: glass reliquaries, precious-metal reliquaries, wooden reliquaries, parish church of St Blaise in Vodnjan, Gaetano Grezler, Murano, Venice